

<https://doi.org/10.15407/uhj2026.03.177>
УДК 930.2[94(477-25)572-026]:82-94(093)Рапай

Валерій ТОМАЗОВ

доктор історичних наук, старший науковий співробітник,
сектор генеалогічних та геральдичних досліджень,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
tomazov.valery@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4052-9438>

Наталія ТОМАЗОВА

молодша наукова співробітниця, відділ екранно-сценічних мистецтв та культурології,
Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М.Т. Рильського НАН України (Київ, Україна)
natatom3105@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8301-8238>

**МЕМУАРИ КАТЕРИНИ РАПАЙ — ЛІТОПИС
КИЇВСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ**

Метою статті є введення до наукового обігу мемуарів відомої київської мисткині та культурної діячки Катерини Рапай, які є своєрідним літописом життя київської інтелігенції радянського періоду, а також порушення питання про рівень вірогідності мемуарів як історичного джерела особового походження, визначення їхнього інформаційного потенціалу, особливостей та жанрової приналежності. Відповідно до мети дослідження було використано **методику, стратегії та підходи** джерелознавства, просопографії, біографістики, зокрема методи критики та інтерпретації інформації, верифікації фактів, контекстуальної оцінки твору. **Наукова новизна** обумовлена значенням досліджуваних мемуарів як важливого джерела для реконструкції повсякденного життя київської інтелігенції радянської доби та біографій її окремих представників, створення просопографічного портрета цієї верстви суспільства, висвітлення проблеми стосунків інтелігенції та тоталітарної влади, а також різних аспектів історії культури й мистецтва. **Результати**

Цитування: Томазов В., Томазова Н. Мемуари Катерини Рапай — літопис київського культурного життя. *Український історичний журнал*. 2026. № 3 (588). С. 177—186. <https://doi.org/10.15407/uhj2026.03.177>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2026. № 3 (588)

дослідження дають підстави стверджувати, що мемуари Катерини Рапай є цінним джерелом для істориків, культурологів, мистецтвознавців завдяки своєму високому інформаційному потенціалу та рівню достовірності. Звичайно, як і будь-яке джерело особового походження, вони потребують верифікації наведених фактів, але деяка інформація, що міститься в цих текстах, не може бути перевірена через свою унікальність, проте може бути з обережністю використана через значний авторитет джерела інформації та загальну контекстуальну оцінку мемуарів.

Ключові слова: Катерина Рапай, мемуари, Київ, кияни, культура, джерело, спогади.

Мемуарна література є надзвичайно інформаційним і різноплановим історичним джерелом, але досить складним для аналізу та критики. Суб'єктивність мемуарних творів є природною ознакою цього літературного жанру та вимагає ретельного опрацювання наведених відомостей, їхньої верифікації, підтвердження іншими свідченнями та документами. При цьому необхідно усвідомлювати, що певний обсяг мемуарної інформації важко, а інколи й неможливо перевірити, оскільки автор є єдиним її транслятором. Тому важливою є загальна контекстуальна оцінка твору. Величезне значення для з'ясування рівня інформаційної вірогідності конкретних мемуарів має особа автора: соціальне становище, освіченість та інтелектуальний потенціал, фахова приналежність, дружнє та родинне оточення, політичні та суспільні погляди, світогляд, уподобання — усе це визначає ступінь довіри до мемуариста, його суб'єктивної думки, а також можливість доступу до певних відомостей.

Проблеми класифікації мемуарів, характеристики їхніх різновидів, методики опрацювання та верифікації інформації, визначення рівня інформативності знайшли своє висвітлення у працях Г. Стрельського [1; 2], А. Санцевича [3; 4], Ю. Мицика [5]. Вони заклали основи мемуаристики як спеціальної історичної дисципліни, яка «вивчає оповідні твори особового походження, створені на основі зафіксованих писемно або у пам'яті автора вражень від події, учасником або свідком (очевидцем) яких він був» [6, с. 359]. Становлення мемуаристики як окремої історичної дисципліни сприяло прискоренню розробки теоретичних і методологічних засад мемуарних студій, шліфуванню дослідницького інструментарію, розвитку міждисциплінарних підходів.

Справжнім викликом для дослідників є жанрове різноманіття мемуарів. Традиційно до них відносять «авторські щоденники (записки, нотатки), власне спогади, або мемуари, автобіографічні записи, літературно опрацьовані спогади, некрологи» [6, с. 359]. Але окрім зазначених жанрів існує багато гібридних форм.

Своєрідним підсумком розвитку вітчизняної мемуаристики стала монографія Н. Любовець. Авторка відзначає, що мемуари є предметом дослідження багатьох соціогуманітарних наук — історії, літературознавства, філософії, психології, соціології, культурології, лінгвістики та мають «унікальний контентний і комунікативний ресурс, особливістю якого є здатність зберігати й передавати інформацію про минулі події, узагальнюючи індивідуальний досвід автора» [7, с. 21—22].

Взагалі проблема пам'яті посідає провідне місце в сучасній мемуаристиці, оскільки мемуари є результатом взаємодії індивідуальної та колективної пам'яті. Тобто минуле, яке реконструюється в мемуарах, є результатом його осмислення та інтерпретації мемуаристом [8].

Особливе значення мають мемуари і як ресурс для реконструкції біографій автора та його оточення. Інколи ці твори є унікальним джерелом з історії родини, сімейних традицій, побуту, атмосфери формування особистості, внутрішніх переживань, світосприйняття, взаємостосунків — дружніх, ділових, службових, любовних тощо. Такі відомості дозволяють біографу вийти за межі класичного життєпису, що містить лише набір основних дат і подій, та відтворити портрет живої людини зі всіма притаманними їй особливостями.

Літературний доробок Катерини Рапай, зокрема її мемуарні твори, є дуже різноманітним за жанровою ознакою — тут інтерв'ю, есеї, біографічні мемуари, родинні хроніки, згадки про певні історичні події та власний життєпис. Спогади К. Рапай базуються на добрій інформованості, особистих переживаннях і досвіді, а також на свідченнях інших осіб, а інколи підтверджуються архівними матеріалами. Київ і кияни — от головні герої мемуарів. Авторка створює своєрідний літопис життя кийівської інтелігенції упродовж десятиліть панування радянської влади, висвітлює всі особливості цього співіснування та протистояння, дбайливо зберігаючи пам'ять про тих, без кого неможливо уявити нашу культуру та наше минуле. У передмові до однієї з книг авторка дуже чітко визначає як характер своїх мемуарних творів, так і їхню мету: «Я продовжую свої нотатки по пам'яті про чудових людей Києва. Часи, що дісталися мені в дитинстві та юності, аж ніяк не викликають у мене ностальгії. Те дорогоцінне — подароване мені долею та життям у Києві, — постійно зі мною. Воно стало історією на моїх очах, і от тепер я з величезною любов'ю занурююсь у зворотню перспективу того світу — світу людей і подій, аби постаратися без надмірних емоцій та викривлень зберігати те, що вважаю найважливішим, в історії. А саме — фігури особистостей, із яких твориться архітектура Історії, без яких, я переконана, життя цілих генерацій і культури взагалі не склалися б» [9, с. 5]. Пристрасна, але спостережлива й тактовна мемуаристка намагається аналізувати дії оточення, зрозуміти внутрішні мотиви та зовнішні фактори, що спонукали до них.

Катерина Рапай народилася 10 квітня 1954 р. в м. Кизил-Орда (Казахстан), де в той час на засланні перебувала її мати, Ольга Перецьвна Рапай (1929—2012) — скульпторка-керамістка, учениця Макса Гельмана, авторка керамічних композицій, що прикрашають фасад Будинку національних творчих колективів на бульварі Тараса Шевченка, рельєфів в акторському холі Національного драмтеатру імені Лесі Українки та ін., дочка видатного єврейського поета й письменника (мовою їдиш), громадського й літературного діяча Переца Давидовича Маркіша (1895—1952), який був знищений більшовицьким тоталітарним режимом. Батько мемуаристки — Микола Павлович Рапай (1928—2021), скульптор, заслужений діяч мистецтв України, автор відомих киянам пам'ятників Анатолію Солов'яненку (2002), Лесю Курбасу (2002), меморіальних дощок Олександру Вертинському (1995), Миколі Стражеску (1992), Сергію Параджанову (1992) та ін.

Батьки мемуаристки були видатними українськими митцями й належали до кола української дисидентської інтелігенції — дружили з С. Параджановим, Р. Балаяном, П. Загребельним, С. Гавриленком, родиною Якутовичів та ін. Саме в цьому блискучому середовищі зростала авторка, з часом вибудовуючи з батьківськими

друзями свої особисті стосунки. Уже з дитинства життєвий шлях Катерини був визначений. Починаючи з 1972 р. вона брала активну участь у всеукраїнських і всесоюзних виставках театрального мистецтва, а в 1973 р. вступила до Київського державного художнього інституту (нині — Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури) на спеціальність художник театру. Значний вплив на її становлення як митця мали блискучі українські театральні художники — Давид Боровський, Данило Лідер і Федір Нірод. Уже на другому курсі Катерина розпочала свій професійний шлях у Київському державному академічному театрі опери і балету імені Т. Шевченка як художник костюмів до «Половецьких танців» з опери «Князь Ігор» О. Бородіна та сценограф і художник костюмів до балету «Білосніжка та сім гномів» Б. Павловського. Згодом юна мисткиня стала художником-постановником у Київському державному театрі оперети, де працювала над виставами за творами І. Кальмана, Ф. Легарда, Р. Штрауса. 1978 року Катерину було відраховано з інституту через «неблагонадійність» і вона вимушена була виїхати з Києва. 1980 року вона вступила в Ленінградський державний інститут театру, музики та кіно (нині — Російській державний інститут сценічних мистецтв), який закінчила в 1985 р. Багато працювала в різних ленінградських театрах, зокрема в Російському державному академічному театрі балету імені Л. Якобсона (Балет Якобсона), де у 2002—2006 рр. була головним художником¹. Але Катерина постійно підтримувала тісні зв'язки з Києвом, де мешкали її батьки, друзі й колеги. Тут вона подовгу жила, а у 2015 р. повернулася назавжди.

Мемуарний доробок Катерини Рапай формувався поступово. Уперше український читач зміг ознайомитися з двома біографічними портретами-спогадами її авторства на сторінках історико-мистецького видання «Київський альбом»². Один з них — «Той світ...», був присвячений Григорію Івановичу Гавриленку (1927—1984), видатному українському графіку й живописцю [10]. 1955 року він закінчив Київський державний художній інститут, де разом з Георгієм Якутовичем, Олександром Губаревим та Олександром Данченком навчався у відомого українського графіка Іларіона Плещинського. Усе, створене митцем — книжкова графіка, зокрема його знамениті лінорити, акварелі, олійний живопис — є оригінальним, впізнаваним. Це справжні перлини. Безперечно, Григорій Гавриленко був одним із найяскравіших художників свого часу. Спогади Катерини Рапай про нього є надзвичайно емоційними, образними, просякнутими глибоким захопленням людиною та митцем і доносять до читача образ видатного художника.

Ці спогади були написані для видання, яке так і не побачило світ, та зберігалися деякий час в архіві авторки. Після ознайомлення з «Київським альбомом», який дуже сподобався Катерині Рапай, на прохання одного з авторів цієї статті вона люб'язно надала для публікації в альманасі цей начерк.

¹ Лист Катерини Рапай до Валерія Томазова від 23 листопада 2023 р. Архів В. Томазова.

² «Киевский альбом. Исторический альманах» — історико-мистецьке видання, вісім випусків якого вийшло у світ упродовж 2001—2013 рр. під редакцією київської історикині Тетяни Ананьєвої, містило статті й матеріали (мемуари, листування, фотографії) з історії Києва.

Наступний портрет-спогад Катерини Рапай, написаний у 1999—2001 рр., відтворює образ надзвичайно цікавої, майже загадкової особистості в українській культурі — Сергія Параджанова [11]. Упорядниця у вступі до цього нарису зазначає: «Скільки вже написано про нього — і спогадів, і наукових статей, але він все ще залишається незбагненим. Вірменин, що зростав у Грузії, навчався у Москві та зняв один із самих українських фільмів “Тіні забутих предків”, прикипів до Києва й України всією душею» [12, с. 120]. Людина-феєрверк, людина-свято — він не вписувався в контекст радянської сірості, що почала свою переможну ходу наприкінці 60-х рр. ХХ ст. Тоталітарна машина намагалася заборонити йому творити, старалася його знищити. У спогадах Катерини Рапай надзвичайно виразно відчувається час. Авторці вдалося передати тодішню атмосферу, сповнену надій і розчарувань, творчих злетів і падінь, культурного прориву та визначних досягнень європейського рівня, тоталітарного й ідеологічного гноблення, морального та фізичного нищення, підлості, невігластва, доносительства. Спогади читаються на одному подиху, написані жваво, талановито, з гумором і шанобою. Це не просто спогади, це — літературний твір.

Нарис про Григорія Гавриленка з часом був доопрацьований авторкою, значно розширений та опублікований українською мовою у збірці спогадів. До нього було додано нові епізоди, з'явилися нові дійові особи [13]. Катерині Рапай вдалося створити дивовижний сплав фактологічного матеріалу, своїх почуттів і мистецьких замальовок. Одним із героїв цього начерку є Київ. Він не тільки тло спогадів, він ледь не один із найважливіших персонажів. Як додаток до гавриленківського мемуарного портрета наведено свідчення його друзів про нього — чуваського перекладача та поета Геннадія Айгі, режисера та митця Сергія Параджанова, художника Георгія Якутовича, композитора Валентина Сильвестрова, які було використано в документальному фільмі «Григорій Гавриленко. Образ світлий» (1988 р., режисер А. Сирих). Тут же вміщено також і тексти самого Григорія Гавриленка — невеличкі роздуми й спостереження про мистецтво, призначення художника та людини, красу життя. Попри елегійний характер спогадів, через весь текст проведена тема стосунків митця та влади, яка знайшла своє концентроване вираження в такому гіркому підсумку мемуаристки: «Григорія Гавриленка не любила ні влада, ні спілка художників. Утім, як і всю компанію (маються на увазі друзі Г. Гавриленка — Якутовичі, Рапай, Параджанов та ін. — *Авт.*). Але його якимось по-особливому. От уже хто аж ніяк не поєднувався із державними правилами і діями. Йому все це було смішно і нудно. А вони його сприймали вороже, чи, схоже, вважали якимось юридичним» [13, с. 173]. Взагалі треба відзначити, що тема стосунків влади та творчої інтелігенції є провідною у всіх мемуарних замальовках Катерини Рапай, що, без сумніву, є результатом сумного досвіду її родини та її особисто.

Що стосується мемуарів про Сергія Параджанова, то вони практично не зазнали змін, але були перекладені українською мовою та двічі опубліковані у збірках спогадів Катерини Рапай [14; 15].

Історія родини мемуаристки яскраво змальована нею в начерку, який має промовисту назву «Архівний пил» [16; 17]. Надзвичайно проникливо висвітлено трагічну долю діда авторки — видатного єврейського поета Переца Давидовича

Маркіша, бабусі — перекладачки, мовознавиці, діалектологині Зінаїди Борисівни Йоффе (Шнітман) (1901—1973) та її чоловіка — визначного українського мовознавця Бориса Даниловича Ткаченка (1899—1937).

Цей текст — симбіоз документального дослідження, власних спогадів і почутого від інших, про що авторка й зазначає на початку: «Те, що я маю розповісти, навряд чи буде документально та історично цілковито доведене. Проте це й не претензія на художню прозу» [16, с. 245]. Історія родини Шнітманів, з якої походила Зінаїда Йоффе, подана мемуаристкою у вигляді родинної хроніки, яскравої та літературної, яка спирається на неодноразово почуті й закарбовані в пам'яті авторки розповіді попередніх поколінь. Для реконструкції біографій Бориса Ткаченка та Зінаїди Йоффе авторка використала матеріали слідчих справ органів НКВС, а також документи з родинного архіву. Цікаві факти містить листування Зінаїди Борисівни зі старшою донькою Маєю Йоффе, українським поетом і дисидентом Василем Стусом, а спогади друга юнацтва — Степана Ковганюка — проливають світло на харківський період життя Зінаїди Йоффе, її наукову й перекладацьку роботу, культурні уподобання, побут, стосунки з Перецем Маркішем.

Зі слів С. Ковганюка, які наведені в мемуарах К. Рапай, ми можемо дізнатися про ті враження, що справляв П. Маркіш на оточення: «Мені рідко доводилося бачити досконалу чоловічу вроду. Високий, стрункий, з кучерявим чорним волоссям, синіми, як волошки, очима, він навіть чоловіків заворожував своєю красою. На нього хотілося дивитися як на досконалий витвір мистецтва» [16, с. 270]. Він же свідчив і про початок роману між Перецем Маркішем та Зінаїдою Йоффе: «Восени 1927 року відклявся з провінції до Харкова приїхав Перец Маркіш, єврейський поет, тоді ще початківець, який відразу заіскрився своїм неабияким талантом. Зіна пішла на його виступ і повернулася іншою людиною. Безпосередня і щира, вона не могла приховувати свого захоплення і поезією, і самим Маркішем» [16, с. 270].

У мемуарах відтворені й поневіряння маленької доньки Зінаїди Йоффе та Переца Маркіша — Ольги, майбутньої видатної української скульпторки-керамістки, яку мати після арешту свого чоловіка Бориса Ткаченка та в очікуванні, що їй теж не вдасться уникнути цієї долі, передала батьку, котрий тоді вже мешкав зі своєю новою родиною в Москві.

А значення цих спогадів для дослідження біографії Бориса Ткаченка взагалі важко переоцінити. На жаль, про нього й сьогодні маємо обмаль відомостей. Тому матеріали його слідчої справи, наведені авторкою, та деякі свідчення близьких, збережені її пам'яттю, неоціненні.

Катерина Рапай повертає з небуття імена своїх предків, а для нас — діячів української науки й культури. Мемуаристка створила образи живих людей, з їхніми мріями, надіями, бідами, радощами, перевагами й недоліками. Навіть більше, їй вдалося відтворити епоху, у який довелося жити її героям. Такі мемуари є величезним даром для біографістів, оскільки дозволяють наповнити академічний життєпис різними барвами, яскравими деталями, цікавими акцентами.

Родинні портрети-спогади присвячені також батьку — Миколі Рапаю та його рідні [18; 19]. Нашадок полтавських селян, майбутній скульптор виріс на Кубані

та як більшість сільських хлопців його покоління зазнав голоду, бідності, військового лихоліття, окупації. Його шлях до майстерності та визнання був непростим. Він увійшов до історії мистецтва як неперевершений автор скульптурного портрета. І саме це відзначає його донька: «Портрет — улюблений жанр Рапая. Це глибоке й особисте відкриття для себе найкращого в людині. Це наповнення кожної натури своїми думками про особистість і людину взагалі» [19, с. 341]. Але мемуаристка згадує і про його талант ювеліра, про що добре було відомо вузькому колу людей, наближених до мистецтва та родини. Зазначається, що багато прикрас скульптор виробляв на замовлення кінематографістів [19, с. 347]. Романтична історія кохання батьків авторки — Миколи Рапая та Ольги Маркіш, на щастя, також зафіксована на сторінках спогадів. Ця історія, знову ж такі, відома певному колу посвячених, є яскравим свідченням і про добу, і про людські якості видатного митця: коли Ольгу було заарештовано, Микола кинувся на її порятунок, а згодом відправився за нею на заслання [19, с. 339].

Цикл родинних портретів-спогадів, створених Катериною Рапай, завершується мемуарами про матір [20]. Вони ґрунтуються не лише на спогадах авторки, а також на матеріалах інтерв'ю з Ольгою Рапай і свідченнях Миколи Рапая. Дитинство та юнацькі роки майбутньої мисткині були складними: спочатку заарештували та стратили вітчима — Бориса Ткаченка, до якого дівчинка була дуже прив'язана, потім заарештували та відправили на заслання матір — Зінаїду Йоффе. Врятував маленьку Лялю її батько — Перец Маркіш, життя в родині якого стало відносно щасливим періодом, який, на жаль, тривав недовго. Незабаром він був заарештований і розстріляний разом з іншими діячами «єврейської радянської літератури» та членами Єврейського антифашистського комітету. Згодом прийшла черга й самої Ольги, яка відбувала заслання в Красноярському краї та Кизил-Орді. Ольга Рапай, без сумніву, є легендарною постаттю кийівського мистецького життя. Кияни й досі мають щастя насолоджуватися її творами, а її майстерня на вул. Перспективній у Києві, як магніт, притягувала людей. От як про це пише її донька: «Вона (майстерня — *Авт.*) ж була своєрідним клубом. Її сусіди по майстернях, колеги та однокласці, її помічники в ті часи, коли вона займалася монументальною керамікою, що стали єдиними її учнями. Друзі, друзі, друзі. Рідні та ледь знайомі. Кияни, люди здалека, друзі друзів, знайомі знайомих...» [20, с. 240]. Це було місце обміну новинами, ідеями, задумами, місце, де всі почувалися комфортно, тому що були серед своїх.

Ще один свій мемуарний твір Катерина Рапай присвятила родині художників Якутовичів [21], з якою тісно було пов'язано життя авторки та її батьків. Десятиліття міцної дружби та творчої співпраці пов'язували кілька поколінь цих сімей. Мемуаристка так визначає основну мету свого твору: «[...] поділитися із сьогоднішніми українцями, особливо молодими, тими живими відчуттями часу й особистостей, з якими пов'язане моє життя» [21, с. 7]. У тексті поруч з власними спогадами Катерина Рапай використовує свідчення Сергія Якутовича, а також друзів родини — режисера Івана Сауткіна, художників Михайло Химича, Івана Григор'єва, Гінхаса Фішеля. Перед нами розгортається яскрава картина життя кийівської творчої інтелігенції у другій половині ХХ ст. Ці мемуари — цінне джерело з історії повсякденності: вони розповідають про що думали, що обговорювали, чим

надихалися та захоплювалися, як проводили дозвілля та як одягалися. Але тут порушуються і важливі проблеми пошуку національної ідентичності та свого місця в суспільстві, стосунків з навколишньою дійсністю, творчих прагнень.

Отже, мемуари Катерини Рапай є цінним джерелом для істориків, культурологів, мистецтвознавців. Вони містять значний фактологічний матеріал, заповнюють певні лакуни в біографіях видатних культурних діячів, дозволяють уявити життя київської інтелігенції за часів панування радянської тоталітарної системи, демонструють на прикладі окремих людських доль гостроту конфлікту між владою та митцем, створюють яскраву картину творчих пошуків, національного самовизначення та побутового життя. Ці мемуари мають високий інформаційний потенціал та рівень вірогідності, оскільки авторка є людиною, яка безпосередньо належала до середовища київської інтелігенції, спирається на власні спогади та свідчення близьких до неї людей. Значущості мемуарам додають залучені документи офіційного походження (особові справи) та листування. Звичайно, як і будь-яке джерело особового походження, ці мемуари потребують верифікації наведених фактів, але певну інформацію, зафіксовану в цих текстах, перевірити не вдасться через її унікальність. Проте авторка є цілком авторитетним джерелом інформації, що у поєднанні із загальним контекстуальним аналізом мемуарів дає підстави для висновку про значний рівень їхньої вірогідності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Strelskiy, G. *Memuary kak istochnik izucheniya istorii Velikogo Oktjabrya na Ukraine*. Kyiv, 1978 [in Russian].
[Стрельський Г. Мемуари як источник изучения истории Великого Октября на Украине. Киев, 1978. 136 с.].
2. Strelskiy, H. *Memuary yak dzherelo biohrfachnykh doslidzhen pro uchasnykiv vyzvolnykh zmahan v Ukraini (1917—1920)*. *Biblioteka. Nauka. Kultura: Naukovi pratsi NBUV*. 1998. 1: 451-459 [in Ukrainian].
[Стрельський Г. Мемуари як джерело біографічних досліджень про учасників визвольних змагань в Україні (1917—1920). *Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наукові праці НБУВ*. 1998. Вип. 1. С. 451—459].
3. Santsevych, A. *Memuarni dzherela. Dzhereloznavstvo z istorii Ukrainiskoi RSR (1917—1941)*. Kyiv, 1981. 107-130 [in Ukrainian].
[Санцевич А. Мемуарні джерела. *Джерелознавство з історії Української РСР (1917—1941)*. Київ, 1981. С. 107—130].
4. Santsevych, A. *Spohady i vystupy pro dosvid roboty yak istorychne dzherelo. Dzhereloznavstvo z istorii Ukrainiskoi RSR (1945—1970)*. Kyiv, 1972. 108-140 [in Ukrainian].
[Санцевич А. Спогади і виступи про досвід роботи як історичне джерело. *Джерелознавство з історії Української РСР (1945—1970)*. Київ: Наукова думка, 1972. С. 108—140].
5. Mytsyk, Yu. *Vyzvolna viina ukrainiskoho narodu seredyu XVII st. u svitli tohotchasnoi polskoi istoryko-memuarnoi literatury. Na choli kozatskoi derzhavy*. Vyp. 1. Rivne, 1994. 110-170 [in Ukrainian].
[Мицик Ю. Визвольна війна українського народу середини XVII ст. у світлі тогочасної польської історико-мемуарної літератури. *На чолі козацької держави*. Вип. 1. Рівне, 1994. С. 110—170].

6. Voitsekhivska, I. Мемуарыстыка. *Spetsialni istorychni distsypliny. Dovidnyk*. Kyiv, 2008. 359-366 [in Ukrainian].
[Войцехівська І. Мемуаристика. *Спеціальні історичні дисципліни. Довідник*. Київ, 2008. С. 359—366].
7. Liubovets, N. Ukrainska memuarna tradytsiia: evoliutsiia u vymirakh chasu (XII st. — persha tretyna XX st.). Kyiv, 2024 [in Ukrainian].
[Любовець Н. Українська мемуарна традиція: еволюція у вимірах часу (XII ст. — перша третина XX ст.). Київ, 2024. 504 с.].
8. Kleinreesink, E. Researching “The Most Dangerous of all Sources”: Egodocuments. *Routledge handbook of research methods in military studies*. Eds. J. Soeters, P.M. Shields & S. Rietjens. London: Routledge, 2014. 153-164.
9. Rapai, K. Peredmova. *Rapai, K. Kolo Yakutovychiv*. Kyiv, 2021. 5-6 [in Ukrainian].
[Рапай К. Передмова. *Рапай К. Коло Якутовичів*. Київ, 2021. С. 5—6].
10. Raray, E. Tot svet... *Kievskiy albom*. 2009. 6: 120—128 [in Russian].
[Рапай Е. Тот свет... *Киевский альбом*. 2009. Вып. 6. С. 120—128].
11. Raray, E. O Paradzhanove. *Kievskiy albom*. 2010. 7: 120-128; 2013. 8: 118-127 [in Russian].
[Рапай Е. О Параджанове. *Киевский альбом*. 2010. Вып. 7. С. 120—128; 2013. Вып. 8. С. 118—127].
12. Tomazova, N. Peredmova. Rapai, K. O Paradzhanove. *Kievskiy albom*. 2010. 7: 120 [in Ukrainian].
[Томазова Н. Передмова. Рапай К. О Параджанове. *Киевский альбом*. 2010. С. 120].
13. Rapai, K. Toi svit... *Rapai, K. Kolo Yakutovychiv*. Kyiv, 2021. 155-187 [in Ukrainian].
[Рапай К. Той світ... *Рапай К. Коло Якутовичів*. Київ, 2021. С. 155—187].
14. Rapai, K. Pro Paradzanova. *Rapai, K. Kolo Yakutovychiv*. Kyiv, 2021. 119-154 [in Ukrainian].
[Рапай К. Про Параджанова. *Рапай К. Коло Якутовичів*. Київ, 2021. С. 119—154].
15. Rapai, K. Pro Paradzanova. *Rapai, K. Podviina ekspozytsiia*. Kyiv, 2019. 5-36 [in Ukrainian].
[Рапай К. Про Параджанова. *Рапай К. Подвійна експозиція*. Київ, 2019. С. 5—36].
16. Rapai, K. Arkhivnyi pyl. *Rapai, K. Kolo Yakutovychiv*. Kyiv, 2021. 245-330 [in Ukrainian].
[Рапай К. Архівний пил. *Рапай К. Коло Якутовичів*. Київ, 2021. С. 245—330].
17. Rapai, K. Arkhivnyi pyl. *Rapai, K. Podviina ekspozytsiia*. Kyiv, 2019. 37-114 [in Ukrainian].
[Рапай К. Архівний пил. *Рапай К. Подвійна експозиція*. Київ, 2019. С. 37—114].
18. Rapai, K. Donchak. *Rapai, K. Podviina ekspozytsiia*. Kyiv, 2019. 115-128 [in Ukrainian].
[Рапай К. Дончак. *Рапай К. Подвійна експозиція*. Київ, 2019. С. 115—128].
19. Rapai, K. Mykola Rapai. *Rapai, K. Kolo Yakutovychiv*. Kyiv, 2021. 331-351 [in Ukrainian].
[Рапай К. Микола Рапай. *Рапай К. Коло Якутовичів*. Київ, 2021. С. 331—351].
20. Rapai, K. Olha Rapai-Markish. *Rapai, K. Kolo Yakutovychiv*. Kyiv, 2021. 188-244 [in Ukrainian].
[Рапай К. Ольга Рапай-Маркіш. *Рапай К. Коло Якутовичів*. Київ, 2021. С. 188—244].
21. Rapai, K. Dim Yakutovychiv. *Rapai, K. Kolo Yakutovychiv*. Kyiv, 2021. 7-154 [in Ukrainian].
[Рапай К. Дім Якутовичів. *Рапай К. Коло Якутовичів*. Київ, 2021. С. 7—154].

Надійшла / Received 12.03.2026

Valerii TOMAZOV

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Senior Research Fellow,
Sector of Genealogical and Heraldic Research,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
tomazov.valery@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4052-9438>

Nataliia TOMAZOVA

Junior Research Fellow,
Department of Screen-Stage Arts and Cultural Studies,
M. Ryl'skyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology
of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
natatom3105@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8301-8238>

KATERYNA RAPAI'S MEMOIRS —
A CHRONICLE OF KYIV'S CULTURAL LIFE

The purpose of this article is to introduce the memoirs of the prominent Kyiv artist and cultural figure Kateryna Rapai into academic discourse. These memoirs serve as a unique chronicle of the Kyiv intelligentsia's life spanning more than half a century. The article also raises the issue of the reliability of memoirs as a historical source of personal origin, determining their informational potential, distinctive features, and genre. In accordance with the study's **objectives, methods, strategies, and approaches** from source studies, prosopography, and biographical studies were employed. These included methods of source criticism, information interpretation, fact verification, and the contextual assessment of the work. **The scientific novelty** lies in the significance of the studied memoirs as a vital source for reconstructing the everyday life of the Soviet-era Kyiv intelligentsia and the biographies of its individual representatives. Furthermore, they contribute to the creation of a prosopographical portrait of this social stratum, shedding light on the relationship between the intelligentsia and totalitarian authorities, as well as various aspects of cultural and art history. **The research results** demonstrate that Kateryna Rapai's memoirs are a valuable resource for historians, cultural scholars, and art historians due to their high informational potential and reliability level. Naturally, like any personal historical source, the facts presented within them require verification. While some information in these texts may be impossible to verify due to its unique nature, it can nevertheless be used with caution, given the significant credibility of the source and the overall contextual evaluation of the memoirs.

Keywords: Kateryna Rapai, memoirs, Kyiv, Kyivans, culture, source, recollections.